

Maróti Andor

B. GELENCSÉR KATALIN TANULMÁNYKÖTETÉRŐL

Aki találkozott Bálványosiné Gelencsér Katalinnal egyetemi, főiskolai tanulmányai során, esetleg a Családóvó Nyári Egyetem vagy a Szegedi Köz-művelődési Nyári Egyetem előadásain, bizonyára örömmel veszi kézbe a tanárnő írásait tartalmazó kötetet. Elsősorban azért, mert ismételten átélheti azt az élményt, amit ezek az előadások nyújtottak. Felidézheti magában a szerző széleskörű tájékozottságát, amely önkéntelenül is mélyebb gondolkodásra készítette a szavaira figyelőt. A könyv alcíme ugyan tartalmában látszólag behatárolja ezt a kört, amikor művelődéstörténeti és közművelődés-elméleti tanulmányokat említ, de elég csak néhány írását elolvasni, hogy felismerjük a jelenségek sokoldalú megközelítését, azt a sajátos látásmódot, amely annyira jellemzi őt. Mintha csak érzékeltetni akarná, hogy a valóságot nem lehet egyetlen nézőpontra szűkítve megérteni.

Ha végigtekintjük művelődéstörténeti írásait, feltűnhet, hogy e tárgykör szokásos értelmezésével szemben nem annyira a szellemi kultúra értékeit veszi számba, mint inkább a társadalom művelődését szolgáló intézmények, szervezetek működését, tehát a szó szoros értelmében a „köz” művelődéséről ad összefoglaló áttekintést. Már ez is szükségessé tette számára a történelmi összefüggések előtérbe állítását, és ez a komplexitás érvényesült a tárgy vizsgákövetelményeiben is. Annak ellenére, hogy tananyaga rendkívül sok tény és adatot tartalmaz, nem azok egyszerű reprodukálását várta tanítványaitól, hanem azt, hogy ezeket a történelmi változások jobb megértéséhez használják fel adalékként. A tárgyhoz előírt beszámolóik is

ezt a célt szolgálták: a szóbeli vizsgát kétféle írásbeli előzte meg. Az egyik egy szűkebb téma önálló feldolgozását tartalmazó esszé volt, a másik az eseményeket időben és térben elhelyező tudást ellenőrző teszt formájában. Az így elvárt aktivitás mutatta, hogy csak a tárgy alapos feldolgozása lehet elfogadható teljesítmény.

Fokozottabban érvényesült ez az igény az irányított önképzés tantervében, amit Gelencsér Katalin a felsőfokú végzettségűek továbbképzéséhez dolgozott ki. Ez a tanfolyam az ELTE BTK Köz-művelődési Tanszéki Szakcsoportja és a Fővárosi Pedagógiai Intézet között létrejött együttműködéssel valósult meg, még a 80-as évek első felében. Itt Gelencsér Katalin egy új tantárgy tervével vett részt: a *Tudástannal*. Az újszerű elnevezés érzékeltette, hogy a célzott témakör több tudományág felhasználásával alakult ki: szociológiai, ismeretelméleti, pszichológiai, szociálpszichológiai, pedagógiai és andragógiai szempontok érvényesültek benne, egymással összefüggésben. A többirányú tájékozódást igénylő tanuláshoz sok szakirodalmat tartalmazó olvasmányjegyzék társult, arra készítette a tanfolyam résztvevőit, hogy ezekből önállóan állítsák össze beszámolójukat. Ám ez nem maradhatott a szakirodalomból átvett megállapítások keretei között, az anyag feldolgozását meg kellett előznie annak, hogy ki mit tud, mit gondol a szóban forgó problémáról, azt hogyan lehet címszavakban kifejezni. És a szakirodalmat ezzel összehasonlítva kellett megállapítani, hogy ami benne új, az hogyan vethető össze a tanuló régebbi tudásával.

Különös figyelmet érdemel a Sajátos Csoport Módszer, amit ezen a tanfolyamon Gelencsér tanár-nő alkalmazott. Ezt a módszert a Budapesti Műszaki Egyetemen dolgozták ki, az alkalmazása tehát nem volt teljesen új, csupán itt, a felnőttek tanításával foglalkozó tanárok továbbképzésében volt szokatlan a résztvevők számára. A közös munkának ez a módszere azzal kezdődik, hogy egy résztéma kulcsfogalmait kell egyénenként kiemelni és tisztázni. Az így leírt szöveget a csoport minden egyes tagja átadja szomszédjának, aki azt kiegészíti, és továbbadja. Közben senki sem beszélhet, és mások véleményét nem kritizálhatja. Pusztán plusz-jellel lehet jelölni az egyetértést, és mínusz-jellel az értelmezhetetlen vagy a saját tapasztalatoktól távol eső megállapítást. „P”-jellel pedig azokat a gondolatokat kell megjelölni, amelyek munka közben új felismerésként keletkeztek. A körbeadott leírásokat végül a csoport megbeszéli, majd az egészet rangsorolja és összesíti. A módszer hatékonyan kapcsolja össze a személyes aktivitást a csoport munkájával, s az utóbbi nemcsak használja és értékeli az egyéni javaslatokat, de erősíti is az együttműködéshez szükséges készségeket. A kulcsfogalmak kiemelésével pedig kialakítja a lényeglátást és a rész–egész viszonyt megértését.

Az aktív részvétellel párosuló tanulás módszere fedeztet fel az idők számára tervezett szabadegyetem programjában is. Az ilyen kezdeményezések általában megelégszenek azzal, hogy előadásokat tartsanak az időskorral járó problémákról. Ebben a tervben is voltak előadások, de mindig úgy, hogy azokat megelőzze a kisebb csoportok megbeszélése. A szabadegyetemi program egészére tervezett hat kérdéskör feldolgozása témakörönként az élettapasztalatok megbeszélésével kezdődik. Ezt egészíti ki az ajánlott szakirodalom közös feldolgozása, és csak ezután kerül sor a meghívott szakértő előadására és megvitatására. Ezzel azonban még nem zárul le a témakör feldolgozása. Csoportonként egy kiválasztott problémát vitatnak meg, majd pódium-vitát, kerekasztal-fórumot tartanak a felkért szakértők közreműködésével. Végül a résztvevők közösen kidolgozandó vázlatban összesítik a fontosabbnak látszó tanulságokat.

Nem véletlen, hogy a könyv értékei közül a tanulás-módszertani sajátosságokat érdemes különösképp kiemelni. Ezek mutatják ugyanis Gelencsér Katalin tanári munkájának a legjellemzőbb vonásait. Azokat a módszereket, amelyekkel tudatosítani igyekszik, hogy csak a cselekvő részvétel és a közösen végzett munka teheti igazán eredményessé a tanulást. S egyúttal megerősíti a részte-

vőkben a demokratikus magatartás iránti igényt, ami áttételesen, a tanulási helyzeteken túl, a mindennapi élet problémáinak megoldásában is fontos lehet.

Érdekes szólni még a Szociálpedagógiai Műhely és a Családóvó Nyári Egyetem programjáról. Ezekben különösen erőteljesen érvényesült a sokoldalúság igénye. Nemcsak a tárgyalt témák kezelésében, az érintett tudományterületek egymásra vonatkoztatott bemutatásában, de a meghívott előadók és a résztvevők összetételében is. A nevelő tanárok, családgyógyászok, szociális munkások, védőnők, orvosok, pszichológusok, lelkesek, szociológusok, pedagógusok jelenléte intenzív tapasztalatcserét és látókör bővülést hozhatott. Valójában itt is ugyanaz a két alapvető hatóerő, ami a könyvben bemutatott másféle programokat is jellemezte: a problémák sokoldalú tárgyalása és közösen végzett elemzése.

Ezek után magától értetődőnek látszik mindaz, ami a közművelődésről írott tanulmányokban található. Ezek az elméleti jellegű írások lényegében két elvre épültek: először arra, hogy a szervezett művelődési programoknak főleg a helyi szükségleteket kell alapul venniük, mert így tehetik érdekeltté a helyben lakókat a részvételben; másodsor pedig arra, hogy lehetőség szerint minél több programot kell a közösségi művelődés színterévé tenni.

A helyi érdekelttség természetesen nem jelentheti a látókör beszűkítését. Egy lokális probléma és annak megoldási lehetősége valójában csak úgy válik érthetővé, ha szélesebb társadalmi vetületének keretei közé helyezik, másrészt pedig nem korlátozzák a jelenben mutatkozó állapotokra, hanem azok előzményeit is tudatosítják, az időben lejátszódó folyamatok megértésével segítve elő a távlatilag reális megoldások tisztázódását. A kisebb közösségekben zajló feldolgozás pedig érzékelhetővé teszi a résztvevők számára, hogy ha a művelődés adott formája valamely probléma megoldását célozza, akkor azt igazán jól csak másokkal együttműködve lehet megközelíteni.

B. Gelencsér Katalin könyve egy részletes interjúval zárul, amelyben a több évtizedes, eredményekben gazdag életpálya állomásai személyes emlékekben jelennek meg. E sorokban jól érzékelhető a tanár-nő egyénisége, az a mentalitás, ahogyan a munkája során adódó eseményeket megítélte. Az is kiderül belőle, hogy számára a tanítás egyúttal mindig tanulás is volt. Ahogy egymás után négy szakon szerzett diplomát fiatal korában az egyetemen, majd megírta doktori értekezését és

teljesítette a doktori vizsga követelményeit, úgy ez a folyamat később sem szakadt meg, mert bizonyossá vált számára, hogy jól tanítani csak úgy lehet, ha közben az ember továbbra is tanuló marad. Meggyőződésévé vált, hogy a tanár csak így lehet képes beleélni magát tanítványainak gondolkodásába, és megérteni a tanulásuk során fölmerülő nehézségeket. És csak így lehet segíteni őket, főként

annak érdekében, hogy felismerjék: a tanulás nem teher, nem kínlódás, hanem öröm, ha érdeklődéssel állunk hozzá.

B. Gelencsér Katalin: *A tudás, a megismerés és a megértés öröme*. Művelődéstörténeti és közművelődés-elméleti tanulmányok (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011. 472 oldal)

